

Köblös József (szerk.): A pápai református kollégium diákjai. 1585–1861.

(A Pápai Református Gyűjtemények Kiadványai, Forrásközlések 9.)

Pápa, Pápai Református Gyűjtemények, 2006. 1060 oldal, XI kép, CD-melléklet

Az elmúlt években öröndetesen megszaporodtak a társadalomtörténeti vizsgálatok alapjául szolgáló oktatástörténeti forráskiadványok, a Szögi László koordinálta peregrinuskutatás induló köteteit lapunk is bemutatta.¹ Az iskolai anyakönyvek névanyagának közzététele, megfelelő mutatókkal ellátva hallatlan segítség minden nominális szintről induló kutatáshoz. Az egykoron élt „híres” emberek körén túl a mikrotörténeti, prozopografikus érdeklődés felerősödésének köszönhetően egyre inkább előtérbe kerül a hétköznapi intézményhasználat, az egykori iskolázási, tudásmegszerzési stratégiáknak, az iskolának mint a társadalmi mobilitás eszközeinek vizsgálata. A most megjelent kiadvány elsőrangú bázisa minden ilyen jellegű vizsgálódásnak.

Az általunk ismert hasonló vállalkozások közül több szempontból is kiemelkedik a pápai református kollégium könyv- és levéltára munkatársaiból szerveződött kutatócsoport munkája. A kilencszáz oldal meghaladó névanyag betűhív gondozása önmagában is elismerésre méltó, miként az a cél is, hogy valamenyny, a tanárookra-diákokra vonatkozó lajstromos feljegyzést, forrást egy kötetben tegyenek hozzáférhetővé. A mellékelt CD-ROM segítségével ugyanakkor nemcsak egyes személyek adatai listázhatók ki, hanem – az összetett keresésnek köszönhetően – a felhasználó rögtön a megoszlásokra is rákérdezhet (pl. egyes települések, megyék, felekezetek stb. jelenlétének mértéke).

A kötetet Köblös József és Hudi József tollából bő száz oldalas bevezető tanulmány nyitja, melyben a kollégium szervezetét, működését tekintik át 1861-ig.² A két részes tanulmány lényegretörően és országos kitekintésben mutatja be a diákság csoportjait, a képzés színvonalának és a tananyagának a változásait, a későbbi hivatásválasztás jellegzetességeit, de a pápai kollégium súlyát is a református iskolahálózatban. A tényanyag megértését, a változások nyomon követését számos táblázat és grafikon segíti, a tanulmány végén pedig 22 darab térképet találunk a kollégium kibocsátó és vonzáskörzetéről.

A bevezető után következik a kötet magja, a diáknévsorok időrendben közölt listái. A kötet nem elsősorban névtárnak készült, a szerkesztés során a forrásközlés szempontjai érvényesültek erősebben. A szerkesztők célja az volt, hogy a kollégium kezdeti időszakától egészen a polgári kor kezdetéig valamenyny lajstromos jellegű, a diákokra és tanárookra vonatkozó forrást közreadják: a kötet 1585-től kezdődően egészen az 1860/61-es tanévig tartalmazza ezeket. A diákokra

¹ Lásd Sasfi Csabának a *Korall* 9. 2002. szeptemberi számában megjelent ismertetését. (251–255.)

² Köblös József (9–58.) Hudi József (58–117.): *A pápai református kollégium szervezete és működése a XVI–XIX. században.*

vonatkozóan ugyanis korántsem csak az „anyakönyv” az egyetlen forrás, a kollégium működésének itt publikált, majd három évszázadnyi története során számtalan formában és indokkal történt a diákok nevének feljegyzése.³ Az más kérdés, hogy főként a korai időszakból esetleges, hogy ezen források közül melyek maradtak fenn, emiatt az egyes források időhatárai közötti időintervallumok nem jelentenek folyamatos forrásbázist: elsősorban a régműltből származó adatok meglehetősen töredezttek, sporadikusak, szerkezetük, rovataik tekintetében is változók.

A kötet tehát a benne szereplő több ezer név ellenére nem névtár, névmutató emiatt nem is készült hozzá (ezt a hiányt azonban a CD teljes mértékben orvosolja, itt a pdf formátumban is közzétett kötet akár minden szavára is rákereshetünk). Ahhoz kíván segédkezni, hogy a kutatók, érdeklődők legszélesebb köre számára egy kötetben, valamennyi egykori diák adatai hozzáférhetővé váljanak – már csak a védett források kímélése miatt is.

A CD-mellékletben a pdf-formátumú kötetten túl az 1819/20–1860/61 közötti időszakra kiépített adatbázisban „az összes elérhető adatsor” bevonásával a diákok mellett az oktatókra is – összesen 47 000 adatra – kereshetünk. Az adatbázis alapja a helytartótanácsnak félévenként felküldött aktuális nyilván tartás, melynek kategóriái visszaköszönnék a keresés szempontjainál: név, életkor, vallás, nemzetiség, születési hely, megye, év, félév, tagozat, képzés, a gondviselő neve, foglalkozása, lakhelye (megye is) mentén kereshetünk, de lehetőség nyílik összetett keresésre is. Ez a lista a tanároknál a képesítéssel, szolgálati idővel kapcsolatos egyéb kategóriákkal bővül (tanított tárgyak, nyelvismeret, beosztás stb.)

Két közismertségnek örvendő egykori diák személyén keresztül szeretném felvillantani a CD-ROM nyújtotta lehetőségeket. Petrovics Sándor és Jókai Móric az 1840-es évek elején volt diákja a kollégiumnak. Petrovics Sándor nevé-nél hat találatot kapunk, valamennyit az 1841/42-es tanévből. A 19–21 éves, magyar nemzetiségű, evangélikus Sándor az akadémiai tagozaton tanult, tantárgyait is megtaláljuk a görög nyelvtől a természeti tudományokig. A hat találat a születési hely, az apa neve és foglalkozása tekintetében azonban már nem egységes: születési helyként – Petőfi identitáskeresésének köszönhetően – Kiskőrös mellett Szabadszállás is olvasható, az apa keresztnéve három formában

³ I. Diáknévsorok. 1718–1739. közötti diáknévsorok. (145–155.)

Az 1752–1783. közötti adásztevelői „számúzetés” időszakának diáknévsorai. (156–179.)

A pápai kollégium diáknévsorai című fejezetben az 1783–1861. közötti évenkénti diáknévsorokat találjuk. (180–416.)

II. Beiratkozott tanulók, 1797–1851. (419–744.)

III. Aláíró diákok, 1585–1856. (747–916.) – a kollégium törvénykönyvét aláírók jegyzéke.

IV. Alumnus diákok, 1795–1823. (918–944.)

V. Testgyakorló diákok, 1850–1851. (947–954.)

VI. Magánvizsgát tett diákok, 1852–1861. (957–958.)

VII. Kollégiumi magántanítók és beosztott tanítványaik, 1806–1832. (961–1012.)

VIII. Kollégiumi osztálytanítók, 1732–1752 (oktatók). (1014–1016.)

IX. A kollégiumból kikerült iskolamesterek és segédtanítók, 1799–1850. (1019–1060.)

is szerepel, így Sándor, Ferenc, István néven, és a hivatás megjelölésénél is van alternatív találat, a mézsáros mellett az asztalos. A komáromi illetőségű, 16–18 éves, református magyar Jókai Móric szintén 1841/42-ben koptatta a kollégium padjait, ő is akadémiai tagozaton. Nevének beírása után négy találatot kapunk, melyek rovatai szinte teljesen fedik egymást, bár özvegy édesanyja neve Mária és Krisztina formában is megtalálható. A CD nagy erénye tehát, hogy a kutató rögtön szembesül az egykori iratvezetés kiforrottságával (remélhetőleg nem az adatbevitellel), azzal, hogy csak a források egymásra vetítésével, majd egyenkénti vizsgálatával lehetséges a múlt valóságának közelítő feltárása. Az adatbázis a gyors tájékozódás mellett így egyben a forráskritikai szempontok fokozott érvényesítésére is rászorítja a felhasználót.

Jelen munka egy tudományosan végiggondolt, majd következetesen végigvitt és igényes formában közreadott forráskiadvány, amely nemcsak a kutatók számára lesz megkerülhetetlen, de minden hasonló törekvés számára is követendő példát jelent.

Horváth Gergely Krisztián